

IL TRIBUNALE SPECIALE FASCISTA

A CURA DI GIUSEPPE GALZERANO.

PREFAZIONE DI PAOLO VITORELLI

(A fasiszta Különleges Bíróság)

Salerno, Galzerano Editore, 1992. 95 p.

Az alig ötfves könyvecske tulajdonképpen reprint: az eredeti, 1932-es kiadást annak idején az olasz antifaszizmus egyik sajátos – egyszerre liberális és radikálisan baloldali – csoportosulása, az *Igazság és Szabadság* (Giustizia e Libertà) jelentette meg Párizsban, azonos címmel, az „I processi di Roma” (A római perek) alcímmel. A Galzerano kiadó most az „Okmányok és népi emlékezet” (Atti e memorie del popolo) sorozatban

tette közzé újra, a Federazione Italiana delle Associazioni Partigiani (az olasz partizánszervezetek szövetsége) támogatásával. A kiadványt Giuseppe Galzerano, a kiadó vezetője maga gondozta. (Galzerano az olasz antifasiszta könyvkiadásban olyasfajta személyiség, amilyen a harmincas és negyvenes évek Angliájában Victor Gollancz, a Left Book-sorozat kiadója volt.) Az előszót Paolo Vitorelli, a korszak veteránja és kutatója írta, ismertetve az 1932. évi kötet születésének történetét. Megvilágítja a kizárólag politikai ügyek tárgyalására létesített fasiszta vészbíróság keletkezését, munkamódszerét, szerepét.

A bíróság tevékenysége 17 évet ölel át. Teljes neve *Különleges Államvédelmi Bíróság* volt (Tribunale Speciale per la difesa dello Stato). Az 1926. november 25-i királyi dekrétum hívta életre, tulajdonképpen az érvényben lévő fasiszta alkotmány megsértésével, amely egy korai fasiszta programpontra szellemében kimondta: „semmilyen különbíróság, vagy az igazságszolgáltatást irányító bizottság nem létesíthető”. A különbíróság megszületése nyilvánvalóan a Matteotti-ügy tapasztalatán alapult. A fasiszták által a szocialista párt egyik vezetője ellen elkövetett gyilkosság háttere ugyanis részben az államrendőrség nyomozói révén tárult föl – Mussolini nagy bosszúságára. Feltehetően akkor határozta el, hogy ha túléli a Matteotti-válságot, a továbbiakban az antifasiszta cselekmények megtorlását nem bízza a szokásos nyomozó és bírósági szervekre.

Mussolini nem bízott semmit a véletlenre. 1926. december 12-én újabb királyi rendelet értelmében ő nyerte el a jogot, hogy kinevezze és visszahívja a bíróság tagjait. Az intézményt eredetileg öt évre hozták létre. 1931. június 4-én azonban a 674. sz. törvénnyel újabb öt évre meghosszabbították a működését, majd ezt többször megismételték. Végül is a Tribunale Specialét III. Viktor Emmanuel csak 1943. július 9-én szüntette meg. Hatáskörét és folyó ügyeit hadbíróságoknak adták át, amelyek még két nappal Mussolini bukása előtt, július 23-án is hoztak ítéleteket politikai ügyekben.

Elvben a vádlottak kijelölhették védőügyvédet. Ám a bíróság mindenkor elnökét a király fölhatalmazta, hogy miniszteri kérésre a polgári ügyvédek kizárja az eljárásból, és hivatalból katonajogászokat jelöljön ki a védelemre. Noha változatlanul akadtak jól képzett liberális szellemű ügyvédek, akik vállalkoztak a korántsem veszélytelen feladatra, ám egyre gyakrabban rekesztették ki őket. Ennek az volt a technikája, hogy a sajtóban közzétett, sugalmazott denunciació levelek nyomán (a könyv ismertet ilyeneket) törölték megbízatásukat. A kirendelt védők viszont többször maguk is halálbüntetést javasoltak.

Mivel a vádlottak rendszerint határozottan szembeszálltak a vád hazug mozzanataival, valódi tetteiket viszont hangosan vállalták, a Katonai Büntetőtörvénykönyv a bírósági tanácsok elnökeit messzemenően felruházta a szövegvonás jogával.

A kötetben a korabeli kiadók tíz, 1927 és 1932 közötti különbírósági pert ismertetnek részletesen. Volt eset (Mario Chiossone-é), amelyben a bostoni szeszcsempész magát antifasisztának vallotta, híven hogy így olcsóbban megússza. Tévedett: az amerikai hatóságok kiadták Mussolininek, és otthon 15 évre ítélték. Volt, akit a lengyel rendőrség ajándékozott oda a fasiszta diktátornak. A perek egy része nyilvánvalóan koncepciós ügy volt. Ilyen pl. a Mussolini elleni, 1926. október 31-i merénylet pere, ahol a helyszínen felkoncolt (a dologban ártatlan) 16 éves Anteo Zaniboni bátyját pusztá feltételezés alapján ítélték 30 évre. Jellemzőbbek a Giustizia e Libertà, illetve az Olasz Kommunista Párt elleni perek, ahol valóságos politikai cselekményekről ítélték.

A különbíróság a *retrospektív ítékezés* gyakorlatát is alkalmazta. A már említett Zaniboni-ügyben ez különösen szembeötlő, hiszen a cselekményre (?) még a bíróság létesítése előtt került sor. Ám az ún. „hűsz firenzei kommunista perében” (1928. január) összeesküvés címén 10–20 éves börtönbüntetéseket róttak ki olyan párt-összejövetelen való részvételért, amelyet az OKP még mint a fasiszta hatóságok által elismert legális párt tartott.

A fasiszta kialakította a „szándékábúncselekmény” jogi kategóriáját is (delitto d'intenzione). 1931. május 28-án pl. az anarchista Michele Schirru halálos ítéletét azzal támasztották alá, hogy *szándékában állt* a Duce életére törni. „Aki pedig a Duce életére tör, az Itália nagysága és az emberiség ellen követ el merényletet, hiszen a Duce az emberiségé” – hangzik az ítélet, amelyet másnap végrehajtottak. Ugyanez volt a sorsa Sbardello bellunai anarchista kőművesnek.

Gyakori volt, hogy az antifasiszta emigráció tagjait is igyekeztek belekeverní az ügyekbe. Igen tanulságosak az eredeti kiadványban is szereplő nyílt levelek, amelyekben az akkor már megszökött Emilio Lussu, Carlo Rosselli (az 1937-ben az olasz titkosszolgálat francia „csuklyás” ügynökei által meggyilkolt Rosselli fivérek egyike) és Alberto Tarchiani feketén-fehéren bizonyítják, hogy a vád szerint elkövetett cselekmények idején külföldön tartózkodtak, s így nem lehettek a színhelyen.

Az 1932-es kötetben közzétett statisztika szerint a bíróság addigi működésének öt és fél éve alatt 3998 vizsgálatot folytatott le. Ezek során 2618 vádlott ellen 453 ítéletet hoztak (sok volt a csoportos eljárás, mert így az összeesküvés vádját is felhozhatták). Az elmarasztaló ítéletek száma 2449 volt; összesen 8116 évnyi börtönbüntetést mértek ki. A végrehajtott halálos ítéletek száma 10. A viszonylag kevés „legsúlyosabb” ítéletet árnyalja, hogy a politikai elítélteknek a büntetést speciális büntetőintézetekben vagy börtönszigeteken kellett letölteni, ahol nagyszámú fogoly halt meg a rossz bánásmód, a silány ellátás vagy az elmulasztott orvosi segítség következtében. Ezekről a börtönökről (a megnyerő nevű Regina Coeliről, Civitavecchiáról, Fossanóról) és a szige-

tekről (Lipari, Pianosa, Turi di Bari, Favignana, Ustica, Lampedusa) magyarul már olvashattunk Emilio Lussu, Antonio Pesenti és mások írásaiban. Ez az olasz kötet föltárja, milyen jogi mechanizmusok révén kerültek ezekre a helyekre a rabok. Mint a brosúra írja, a Különleges Bíróság valójában „nem igazságügyi intézmény, hanem a fasiszta milícia különleges osztaga, amelynek az a feladata, hogy harcképtelenné tegye a rendszer azon ellenfeleit, akiről a diktátor azt gondolja, hogy már nem célszerű sietősen agyonverni őket, mint ezt Matteotti, Amendola és mások esetében tették”. Ám Vitorelli bevezetője azt is feltárja, hogy a Tribunale Speciale azért a maga módján hivatalos – királyi! – legitimációval működött.

Az eredeti, 88 oldalas brosúra Olaszországban különlegesen vékony papírra nyomtatott, 6,5 x 11 cm-es méretű füzetke formájában terjedt. A hátlapjára nyomtatott kiadványismertetésből ráadásul hasznos tájékoztatást nyerünk a Giustizia e Libertà kiadói tevékenységéről. Eszerint 1932-ig 27 füzetet bocsátottak ki. Ezek részben programjelleűek, részben az otthoni antifasiszta küzdelem elvi és gyakorlati elemzését adták. Néhány esetben az olasz fasizmus általános vagy egy adott területre összpontosított leírását és kritikáját tartalmazták. Ezeket és más kiadványokat – köztük a most ismertetett füzetet is – bonyolultan kiépített konspiratív utakon juttatták Olaszországba.

Harsányi Iván